

Çevrimsel Olgu ve Çeviribilimsel Metodoloji: Çeviribilimsel Nitelikli bir Metodoloji Üzerine İrdeleme

Translational Object and Translatological Methodology: Reflections on a Reasonable Translatological Methodology

İsmail İşcen¹

ÖZ

Kendine özgü bir alansallaşma tarihi olarak çeviri konulu bilimsel (iddialı) akıl yürütmelerinin başlarında Holmes'un çıkışı dışında çeviri araştırmalarının yöntem sorusuna dair açıktan veya örtük savunulara pek nadiren rastlanmaktadır. Bu nedenle günümüzde dahi konu dizgeli bir çerçeve içinde hala bir netliğe kavuşturulabilmiş değildir. Metodoloji konusundaki bu tuhaf rehaveti anlama adına çalışma, çeviribilimsel nitelikli sayılabilecek bir metodolojinin gerekliliğine yönelik bir talebin koşul ve temellerine saydamlık kazandırmaya odaklanmaktadır. Bilim-kuramsal söylemle "gözlem sistematigi" ile ilişkili bu açıklığın (eksikliğinin) giderilmesi için gerekli koşulların sorgulanması üzerinden, çalışmada böyle bir gözlem sistematiginin tasarımına dönük zemin yoklaması yapılacaktır. Anılan sistematigin alanın özerkliğini temin etmedeki etkisi ile birlikte metodolojik modelin temellendirilmesinde geçerli olabilecek ilke ve belirleyenleri tartışmaya açmak merkezi önemdeki amaçtır. Metodoloji ile araştırma nesnesi kavramları arasındaki karşılıklı (doğrudan) etkileşimli ilişkinin gerçekleşme atfı ile irdeleme boyunca çeviribilimsel olgunun araştırılabilir (gözlemlenebilir ve betimlere dönüştürülebilir) bir "nesne"ye evrilmesinde belirleyenler olarak "nesnellik" ile "öznelik" kavram çifti irdelenecektir. Bu kavramsallaşmanın eşliğinde "anlamsal boşluk", "çevrimsel kategori", tikel araştırma örneklerinin modelleme usulleri bağlamındaki konular, inceleme boyunca somutluğa kavuşturulacaktır; bununla birlikte olası bir çeviribilimsel metodolojinin gözlem ve betim uzamının tarifi yapılacaktır. Çeviribilimsel metodolojinin bu doğrultuda ne ölçüde sistemli bir dizge konumuna getirilebileceği sorusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Çeviri olgusu, öznelik, anlamsal boşluk, nesnellik, çevrim kategorisi

ABSTRACT

A very long and the more diffusing the more confusing debate about the borders of a field of translational studies didn't fulfil the expectations and high-hopes for an autonomy of a discipline, as it was meant and intended in the last decades of the past century. These ambitious and various promises, in every new attempt always appearing as "new approaches", coming out like mushrooms in every new season, and very busy by declaring a new paradigm of the field, seem especially because of their outward or "imported" ambitions more a lack of the self-confidence, which marks a well-functioning scientific field, growing from bottom up. What is the

¹Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çeviri Bölümü, Mersin, Türkiye

ORCID: İ.İ. 0000-0002-1707-3834

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İsmail İşcen,
Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Çeviri Bölümü, Mersin, Türkiye
E-posta: issicen@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.09.2022

Kabul/Accepted: 12.11.2022

Atf/Citation: İşcen, İ. (2023). Çevrimsel olgu ve çeviribilimsel metodoloji: çeviribilimsel nitelikli bir metodoloji üzerine irdeleme. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies, 18, 1-17. <https://doi.org/10.26650/ijts.2022.1181666>

base and bottom of scientific thinking and reflecting? This, as a central question of this study, has its response in the scientific theoretical discussion, which involves particularly the required clarification of the importance of “methodology”. It is not only surprising but also frustrating that although J. Holmes in the 70’s has insistently underlined this necessity, throughout more than 40 years there was a strange silence regarding this fundamental request. Yet today confusing peripheral issues are swamping the field. In this context this study questions the possible conditions of a compact translational methodology.

Keywords: Translational methodology, object, subject, dichotomy, complexity

EXTENDED ABSTRACT

The urgent main question regarding the clearly defined methodology of translation studies as a whole that James Holmes had strongly emphasized in the 70’s seems yet today unanswered, furthermore awaits a clarifying discussion. There were –mostly in the 90’s– diverse attempts to mark the problem of settling down the field within the scientific world as an “autonomic discipline”. However there is, still today, no transparency in the use of this term, probably caused by practical needs and expectations (for instance translational critics, educational goals, and performance of a new academic expanding etc.); within the search of ways of defining the field it is seen that multiple methods are latently offered to concrete the lines, allowing –of course in a very ambiguous wishful-thinking sense– the “survey and observation” of translation, but: Mixing several scientific methodological instruments, and doing this without any evident relation to the main object creates no methodology of an autonomic discipline. Shortly to say: When Holmes (1972), concerned about the primary duty of *the* translation studies as a field, was outspokenly demanding an urgent clarification of a methodology, today v. Doorslaer (2019) still declares that there is a “confusion, hesitation, and frustration” in the discussion about translational studies, one must be –aware of the extended time between the demand and the conclusion– astonished about the evaporated time. So it is reasonable to ask, whether the “field” of translational studies constitutes already a serious scientific discipline, or still exposes an extensively comfortable place of unrestricted leisure.

In this study it is discussed the difference between reflecting on a subject in general (as an empiric appearance) and thinking on a scientifically determined object (as a term). While reflecting in the first sense doesn’t involve any common principles of proceeding, the scientific proceeding obeys, however differing due to the every specific field, certain common laws. The study tries to make transparent this difference through distinct analogies, which –in other fields than the translation studies– don’t astonish us, while in terms of translation studies the problem is covered under an ambiguous discourse and use of terms. For example linguistics is not concerned about “language”(s) at all, but only about “langue” and/or “parole”, which –as scientific objects– are surveyed in a particular and determined way, while “languages” can –due to the related perspective– be explicated as very different subjects, such as “communication”, “human expression”, “art” etc., -not to speak as (for instance) “language as freedom”, “language as power” or last but not least “language as manipulation”. Thus, the basic and primary

importance of methodology for a scientific field seems obvious and should never be neglected or disregarded.

Accordingly to these thoughts, in this study it is aimed to precise the concrete lines of a considerable translational methodology. The first condition for this is the obligation of making evident the correlation between the basic definition of the translational object as a dichotomic, complex and dynamic whole, and the essential construct of the observable significant subject in a given case of a translational research (subordination). The argument that the subject of translation studies can be fixed through predetermining conclusions (such as cultural transfer, stable preconfigured equivalencies, anyhow communicational acting etc.) narrows the research into an interdisciplinary blind alley. To avoid this problem, central importance has to be given on constructing possible categories of the translational subject. In this manner this study offers for the very first time (in this given context) a new pair of terms which as a unified terminological comprehension helps defining and classifying the subject of translational research: The subject of translational observation is to be built up in accordance with the evaluation of the objective and subjective elements of the research object. So it can be concluded that the translational methodology is extending and/or contracting according to the level of the dimension of objectivity (contracting) and/or subjectivity (extending), both given as constitutional implements of the translational research object.

As the final issue of this study it is aimed to concretize the term of complexity of the translational subject. In this manner “language”, “text”, “communication” and “culture” can be determined as its (the complexity’s) constitutional elements. In every *situation of translation* (coming out as a complete description of all given factors) all reasonable indications regarding *structural* components (language, text) as “objective” parts of the subject and further *functional* components (communication, culture) as its “subjective” components have first to be collected and ordinated to get the whole prospect of the research topic. An extension (in the description) of its subjective parts is resulting in an increase and growth of the translational category (six in total) as a higher level of translational moment. That means outweigh of the possible and needed description of the subjectivity (communicational and cultural components) within the translational subject brings out an extending methodological proceeding, at the same time marking a higher translational category.

1. Giriş: Çeviri Araştırmalarının Alansal Çıkmazı: Metodoloji

Kuşkusuz çeviri ile ilgili bilimsel iddialı çalışmalara dönük alan tartışması, özellikle “öz-sorgulama dönemi” (Echeverri, 2017) olarak işaret edilen 2000 yılından itibaren, geride kalmış 20 yıllık süreç içinde birçok açılım, olası modelleme zemini ve yol haritasına dair fikirler, öneriler ve varsayımlar sunmuştur. Bunlardan en önemli hususlar arasında, ‘çeviri araştırmaları’ ile ilgili alanın sınırlarını belirsizleştirmesi ve hatta “ihlal etmesi”ne (Echeverri, 2017) kadar genişlemiş olduğuna yönelik saptamanın dibindeki (alan kavrayışı bağlamında belirginleşen) eleştirel bakış açısıdır. Bu saptamada içkin olarak alanın işleyişi çerçevesinde bir metodoloji profiline dair acil gereksinimin ifade edilmiş olması ise, satırlar arasında yine açıkça tezahür eden önemli bir uyarı göstergesidir. 2000 yılından önce –yine enteresan bir zamanlama mantığı ile 20 yıllık bir süre içinde, yani 1980’lerden başlayarak (bkz. Toury, 1980)– adeta denize düşmüşçesine tüm “çeviri konulu” çalışmalara odaklaşmaya meyilli zihinlerin sarılabildiği ‘disiplinlerarasılık’ üzerinden alana yoğun bir “ithal”in (Zybatow, 2004) nihayet “postmodern bir geviş getirme” (Zybatow, 2010) olarak deşifre edilmiş olması; hatta bu ucu açık, her şeyi içine çorba edilebilen kavramla birlikte “alanın çok geniş ve literatürün artık paydaşlarınca dahi takip edilemez geniş bir hacme” (Snell-Hornby, 1999) ulaştığının idrak edilmiş olması, belirgin ve net bir metodolojinin üzerinde uzlaşmaya varılmasına dönük zorunluluğu, şimdiye kadar olmadı idiye de, artık bugün tüm vahameti ile kanıtlamıştır. Bu ‘disiplinlerarasılık’ ile ilgili “hayalet kavram” (Wilss, 2000), anlaşılın odur ki, bir *intermezzo* (oyun arasında bir oyalanma aracı) olarak alana sadece zaman kaybettirmekle kalmamış, disiplinin temelli bir sorgulamadan geçirilmesini; alanın, özellikle de somut işleyişindeki yasallıklarına yönelik bilim-kuramsal irdelemeyi (söz gelimi metodoloji sorununun saydamlaştırılması) geciktirmiştir. Daha somut bir ifadeyle: Alanın bir bilim dalı profiline kavuşması yönünde vazgeçilmez koşul olarak saydığı metodoloji üzerindeki uzlaşma çağrısını çok açık ve güçlü vurguyla yapan Holmes’ün (1972/88) bu çağrısı ancak 20-30 yıllık bir gecikmeyle tekrar gündeme gelmiş, velhasıl “çeviri araştırmaları” konulu tartışmada yine en başa dönmüştür¹. Geç olsun, güç olmasın diyerek, bir yanlıştın bir yanlıştın olarak teyit edilmiş olmasının da hakikate en sağlam zemin ve kanıt olduğu fikrine (Wittgenstein, 1984) güvenmekte mahsur yoktur.

Anılan gecikmenin yarattığı tazyik ve ivedilik düşünülünce, alan tartışması konusunda çoktan sakız edilmiş önerme ve hayıflanmalara daha fazla zaman harcayarak verimsiz yorumlamalara girişmeden doğrudan konuya, sancılı soruya yönelmek, gerçekçi ve iktisatlı olacaktır: *Çeviribilimsel* bir metodolojinin zemini ve koşul durumu, bugün itibarıyla tam olarak nedir? Öncelikle bu sorunun ne anlama geldiğini çok berrak bir şekilde açıklamak ve belirlemek gerekiyor. Bu soru, bu haliyle sorulduğunda çeviribilimsel nitelikli sayılabilecek

1 Nitekim Holmes’ün 2000 yılından itibaren tekrar yoğun olarak anılıyor ve tartışılıyor olması da buna önemli bir kanıt niteliğinde yorumlanmalıdır (bkz. konuyla ilgili en son İşcen, 2022).

bir metodolojinin varlığını peşinen kabul etmiş olmayı içermektedir. Buna mukabil başka, tam aksi yönden ifade etmek gerekirse, bu soru, şimdiye kadar bir toplam çalışma hacmi olarak çeviri konulu araştırmaların çeviribilimsel nitelikli bir metodolojiden yoksun ve uzak olduğu yargısını da salık vermektedir. Nitekim girişte bahsi çok genişten alınarak edilen çeviri araştırmalarına dair genel görünümde, bu yöndeki yargı temellendirilmiş olmaktadır, daha somut bir ifadeyle: tekrar Holmes'e, yani 30 yıllık bir gecikmeyle başa dönülmüş olması, başlı başına, çeviribilimsel nitelikli bir metodolojinin (varlığı kabul edilmiş olsa da) henüz oluşturulamamış olduğunu kanıtlar nitelikte bir gerçeklik durumudur. Peki, bu durumda, çeviri araştırmalarının bir alan dinamikliği olarak metodolojik bir belirginleşme ifşaati veya iması taşımadığını mı savunmak gerekir? Kısacası: Metodolojik olarak gerçekte ve tümel bazda nedir bu “çeviri araştırmaları”? Bu soruya *Çevrim Kuramı* (2002) uzunca bir yanıt vermekte; ancak nispeten daha kısa yoldan da bir yanıt bulunmaktadır bu sorunun; en genel haliyle çeviri araştırmaları “deneyimsel aklın” (bkz. “deneyimsel akıl” için I. Kant, 1911-1934) bir ürünü olmaları hasebiyle bir metodoloji şartına bağlı da değildir (bkz. İşcen, 2022), velhasıl ‘çeviri araştırmaları’ üzerinden üretilmiş ve üretilen sonuçların bilimsel alan olarak bir disiplin sınırları içinde geçerli öne-sürümler şeklinde kabul edilmesi, metodoloji konusundaki bu epey geniş ve kanıksanmış² kayıtsızlığından ötürü mümkün görünmemektedir.

Yukarıda anılan belirleyici soruyu bu haseple tekrar açıkça ifade etmeliyiz: *Çeviribilimsel* bir metodolojinin zemini ve koşul durumu nedir? Evet, ‘özerk’ olma iddiası yönünde alanın kendi kendini tasvir etmesi ve tanımlaması için çeviribilimsel nitelikli bir metodoloji üzerinde ciddi bir düşünme yükümlülüğümüz, tüm kaçınılmazlığı ile önümüzde durmaktadır. Ve evet, bu metodoloji, çeviribilimsel nitelikli olmayan (böyle bir iddiayı da 40 yıldan fazladır esasen hiçbir noktada tüm gerekleri ile somutlaştırmaya veya sorgulamaya yönelmeyen, *yerleşik*) çeviri araştırmalarından tamamen ayrı bir düzlem ve çerçeve içinde aranmalıdır, dolayısıyla çeviribilimsel özerkliği önceleyen bir aklın 60 yıllık ‘çeviri araştırmaları’ külliyyatı ve birikimini, en azından bu sorunun yanıtı bulunana kadar, tamamen göz ardı ederek yola koyulması yine kaçınılmaz görünmektedir³. Son olarak da evet, alansallık açısından alana profil ve şekil (sınır ve usuller) kazandıracak böyle bir metodoloji, ancak tasarımsal ve modelleştirici baz ve

2 Kanıksama, elbette “çok geniş bir alan” düsturuyla (Snell-Hornby, 1999) alansal kaygıdan büsbütün kendini muaf sayan, bu muafiyeti de epeyce müphem, hatta salaş ve savurgan bir “çok-boyutluluk” tanımından ötürü doğallaştıran, buna bağlı olarak da “disiplinlerarası” bir rüzgarla çeviri konusunda deneyimsel aklın ürünlerini herhangi bir bilim-kuramsal koordinasyon düzeneğine denetimden geçirmeden “geviş getirircesine” ortaya koymakta beis görmeyen bir anlayış katmanında söz konusu olmaktadır. Bkz. bunun için on binlerce “çeviri araştırma”sı örneğinden herhangi birine.

3 Buradaki kasıt, anılan külliyyatı (geniş alanı) yok saymak değildir. Ancak bu külliyyatın çeviribilimsel nitelikli bir çerçeve içinde yerinin ve işlevinin, metodolojik olarak işlerliğinin belirlenmesi, ancak birincil yükümlülük olan çeviribilimsel nitelikli metodoloji ve “meta-kuramsal” belirleyenlerin açığa çıkarılması üzerinden mümkün görünmektedir. İç çekişmeli durumun ve “kafa karışıklığı”nın (v. Doorslaer, 2019) bu aşamada tam olarak ve kendi başına (bir akıl yürütme, yani bir alan sınırlaması doğrultusunda) anlaşılması bile olanaklı görünmemektedir. Zaten çeviri araştırmalarına dair iç-tartışmaların bitimsiz ve gına getirici söylemleri bunun en bariz kanıtıdır.

minvalde inşa edilebilecektir. Bu yolda da belirleyici husus, bilim-kuramsal ilkelerin sıkıca gözetilmesinde düğümlenmektedir⁴.

2. Çeviri Olgusunun Genel Tanımları

Nesneyi, salt mı düşünmemiz gerekir, yoksa nesne olarak ancak aklımız açısından nesne mi kabul etmek gerekir? Bilimin veya bilimsel nosyon olarak kendini ortaya koyan iradenin başlıca bu hususta net, kesin ve geri alınmaz bir öz-bilinci veya ‘nefsi’ olmalıdır, aksi takdirde ya büsbütün *bilimcilik* içinde acıklı bir Wagnerizm’e⁵ saplanır, daha somut bir ifadeyle: bilim üzerinden “gerçek” gerçeğin kopyasını ürettiği sanrısı ile en sonunda bir Homunculus (bkz. Faust II eseri), bir insancık icat etmeye kadar varır; ya da genç ve ergen Werther gibi kendi öznelliğinin saf despotizmi üzerinden kendi kendini yok etmeye kadar düşebilir⁶. Bilimsel nosyon, ne mutlak ‘gerçeklik’i taklit etme ve ortaya çıkarma amacı, ne de büsbütün deneyimsel aklın güdümünde kalarak öznel bir keşif peşinde örgütlenir. Bilimsel nosyon, uzlaşıya dönük ödünsüz bir irade üzerinden, özneler arası ortaklaşa bir dünyada hareket ederek, bilinebilirliğin güveni üzerine – kuşku odağında– bina olur. Bu haseple de bilimsel nosyon her seferinde, neyin (doğru veya yanlış olarak) tarif edildiğinden çok bu tarife *nasıl* ulaşıldığında kaygılanır, titizlenir. Kısacası, nesneyi, hele hele bilimsel nesneyi o nesne kılan şeyin kaynağının, nesnede değil, bizim kavrayışımızda olduğunu her bir adımda saydam halde tutar, biçimsel olarak da bunu “metodoloji” kavramı içinde betimleyerek tanımlamaya büyük hassasiyet gösterir. Metodolojinin kaynağında ise “nesne”nin en genel tanımsal gerçeklikleri bir tür soyutlama yoluyla (bkz. İşcen, 2022) geçerli ve etkin kılınmıştır. Nesne kavramı yerine bundan böyle “çeviri olgusu” kavramını kullanalım.

Çeviri bağlamında, henüz net ve uzlaşi düzeyine soyutlanabilmiş bir bilimsel olgu boyutunda olmasa da, şimdye kadar etkinleşen akıl, yine bilimsel bir olgu olmaması hasebiyle doğal olarak çok karmaşık ve dağınık bir minvalde⁷ yine de belli başlı ve kaba özellikleriyle tanımlanabilir

4 Çeviribilimsel tartışmada geçerli olabilecek bilim-kuramsal ilkelerin detayları için bkz. İşcen, 2002; 2010; 2005 ve en son 2022; ayrıca Holmes 1972/88; Zibatow, 2006; Zwischenberger, 2019; Van Doorslaer, 2020. Bu çalışmada bilim-kuramsal ilkeler hususunda ayrıca ve tekrardan bir tartışma yürütülmeyecektir; bir şeyi tekrarlamakla daha gerçek ve doğru bir durum doğmamaktadır. Buna karşın, bu çalışmada, hemen biraz ileride, bilim-kuramsal bazı hususların anımsatılması üzerinden “çeviribilimsel metodoloji” kavramı saydamlaştırılacaktır.

5 Bkz. Wagner figürü için Johann W. Goethe “Faust”.

6 Bunun başka, aksi yönlü bir örneğini de Heinrich v. Kleist’in trajik sonunda görmekteyiz: Kant’ın felsefi kanıtları üzerine, madem mutlak gerçeğe insan aklı ulaşamaz, o zaman hakikatsiz yaşamının da bir anlamı yok diyerek intihar etmek, salt kendi öznel bakışları üzerinden dünyanın acısına katlanamayan genç Werther’in intihar etmesi arasında incecik bir çizgi var gibi, ama bu yanıltıcıdır, zira biri mutlak gerçeğin arayışında iken, diğeri (kendi duyuları, yani öznel yollar üzerinden ulaştığı) gerçeğin mutlak olduğunu kabul etmektedir. İşte biz de Anadolu bilgeliği ile kuşatılmış varlıklar olarak zavallı Alman İdealizmi diye teselli bulabiliriz bu hüznü örneklerde.

7 Burada “akıl” ifadesi, kasıtlı olarak tekil ve tümel olduğu imasıyla kullanılmaktadır. Tezahürde ve ayrıca yukarıdaki anlamlandırmada da dağınık, kısacası çeşitli yönelimler ve dinamiklere bölünüp parçalanmış, bu nedenle de hiç de tekil ve tümel bir akıl olarak kabul edilemeyecek bir akıllar dizininin bahsetmek gerekirdi ilk bakışta, ancak, çeviri ile ilgili düşünme, tezahürde nasıl şekillenirse şekillensin, doğası gereği farklı evre, katman ve düzlemlerde dışarıdan ve genel olarak ele alındığında yine de toplam bir akıl yürütme biçimidir: bunun ne denli bilimselleşeceği, toplam algısının bir model içinde sistemleştirilmesi veya sistemleştirilememesi ile ilgili bir sorundur.

olmaktadır. Bu bağlamda bilim-öncesi dönem de dahil olmak üzere, 60 - 70 yıllık bilimsel iddialara bürünen dönem boyunca⁸ kristalize olan iki ana ekseninde çeviri araştırmaları tezahür etmektedir. Daha somut bir ifadeyle: Çeviri olgusunun *kompleks* yapısı hasebiyle bu ‘bireşim’i oluşturan taşıyıcı birimlerin iki temel ekseninde toplanabildiğini bulgulayabiliriz. Bunlardan ilki olgunun *yapı oluşturu* boyutuna bağlı unsurlardır, diğeri ise olguyu ampirik kılan (bizim dünyamızda kavranabilir hale getiren) unsurlardır, buna da *işlevsel*⁹ unsurlar diyelim. Bu iki ekseninde “çeviri üzerine düşünmenin” hedefine doğru şekil aldığını rahatlıkla bulgulamak mümkündür, kısacası çeviri konulu akıl yürütme, bilimsel olsun olmasın, doğası gereği yapı - işlev ikilemi üzerine kurulu bir düşünmeyi şart koşmaktadır. Çok-boyutlu (kompleks) diye ifade bulan olgusal tanımlama çabalarının da bu ikilemi, bir bütünlüklü olgu olarak değil (dikotomi), karşıtlıklı ve çatışmacı bir çift-kutupluluk olarak ele alması ile¹⁰ her seferinde “kısmi” (Stolze, 2001)¹¹ bir bakış açısında saplandığına tanık olmaktadır. Özetle bu düşünceleri toparlamak gerekirse: Çeviri olgusunun, “kompleks” doğasındaki “yapı” ve “işlev” boyutlu unsurlardan ibaret bir *bireşim* olduğu gerçekliğine koşut bir yasallıkla çeviribilimsel akıl yürütme, aynı olgunun “dikotomik” doğasına uygun olarak analiz (yapı odaklı düşünme biçimi) ile sentezlemeyi¹² (işlev odaklı düşünme biçimi) bütünlüştirebilecek bir metodolojide somutlaştırmakla yükümlüdür.

-
- 8 Esasen bilim-öncesi dönem ile bilimsel iddialı dönem arasında genelde kabul edildiği oranda bir “fark” yoktur da denebilir; bkz. konuyla ilgili ayrıca (bkz. İşcen, 2022, ayrıca Avcı & İşcen, 2021).
- 9 Kabul etmek gerekir ki “işlev” kavramı burada belli başlı sorun ve sıkıntıları da içinde barındırıyor; buradaki anlamı ile “görülen”, somut, tanımlanmış *kullanımsal* bir işlevden ziyade, insanlar dünyasında veya varlık içinde bir şey olma hali, eşyanın, kendisinin dışına duyusallaşma momenti anlaşılmalıdır. Söz gelimi, bir ağacın işlevsel boyutu nedir sorusuna nasıl bir yanıt verilebilir? Kereste yapımı için bir işleve sahiptir ağaç, doğru, ama bu pragmatik bir denklemdeki (kullanımsal) işlevdir; oysa ağacın, yapı olarak ağaç olmanın yanı sıra ve kullanımsal işlevlere sahip olmasının dışında içinde bulunduğu dünya ile bir ilişki kurma bakımından *doğal* bir işlevi vardır. Çeviri bağlamında ise bu işlev, “kültür” ve “iletişim” kurma özelliğinden ibarettir. Buna karşın yapı oluşturu unsurlar ise “dil” ve “metin”dir (bkz. İşcen, 2002). Esasen bu ayrıntı, diyesi çeviri olgusunun “kompleks” niteliğinin iki farklı boyutta tanımlanarak, dil ve metin öğelerini “yapı”; iletişim ve kültür öğelerini ise “işlev” kategorisinde sınıflandırma anlayışı, son haddinde derinlikli bir tartışmayı gerekli kılacak denli önemlidir, fakat bu çalışmada yer darlığı nedeniyle buna girişmek mümkün değildir.
- 10 Bu hasepledir ki çeviri üzerine düşünme, uygulama bazında kaldığı oranda kaçınılmaz olarak “kaynak odaklı çeviri” ile “hedef odaklı çeviri” etkinliklerinin çatışmacı anlayışla kuramsallaştırıldığı bir aklın tezahürü olarak somutlaşmaktadır. Sadece bu basit gerçeklik bile, çeviri üzerine düşünmenin, çeviriyi, bilimsel bir olgu kabulü üzerinden bütünsel bir olgu olarak değil, ampirik düzlemde ele alarak uygulanış ve/veya uygulama koşullanmışlığı altında ‘yapı’ veya ‘işlev’le sınırlı odaklanmalara parçaladığını kanıtlamaktadır.
- 11 Kanımca Stolze bu “kısmi açılı kuramsal yaklaşımlar” ifadesiyle hem önemli bir sırrı ortaya çıkarmış olmaktadır, hem de –sonuç itibarıyla– hala giderilememiş bir yanlıgı veya alana bakışta ve anlamlandırılarda derin bir perspektif kaymasına yol açmıştır. ‘Kısmi açılı’ yerine ‘değişkenlikli’ densesydi örneğin, metodoloji çıkmazına yönelik bir kapı aralanmış olabilirdi.
- 12 Bkz. “analitik” ve “sentetik” araştırmalar için detayları ile İşcen, 2002 ve 2008a.

2.1 Çeviri Olgusunun Kaynağı Olarak Özne ve Nesne Birleşimi

“Uyandıığımızda hiçbir şey olmayacak” diyor Stéphane Mallarmé. Evet, esasen “çeviri”¹³ diye bir şey yoktur; sadece görsel veya işitsel bazda duyuşsal “işaret”ler söz konusudur. Ve yine evet, bu işaretler, zaman içinde belli başlı “form”lara ve katılaşmalara yüz tutmuş, bizim nezdimizde ve tasvibimizle nispi ölçekte elle tutulur hale gelmiştir, ama son kertede bizim tuhaf, hatta gizemli kabul ve kaçınılmaz/zorlamacı/keyfi uzlaşımız sonucunda gerçekleşen bir şeydir bu “katılaşmalar”. Kendi başına, yani bizim aklımızdan arı bir şey değildir bu işaretler¹⁴. Ama bu haliyle de (bkz. ayrıca dipnot 13) bir *örüntü* konumuna yükselmektedir, iç - dış veya daha isabetli bir tabirle özneliği ve nesneliği aynı anda (karşılıklı etkileşimli şekilde) içeren bir *entité* (antite), diyesi (kavranılabilir) varlıksal hal almaktadır. Katılaşan (nesnelleşen) ile akışkan (öznelleşen) boyutları ile işaretlerin bu dikotomik düzenek¹⁵ veya tertip içinde yer aldığı kabul etmeden, en genel haliyle çeviri konulu düşünmelerin *toplamını*¹⁶ olduğu kadar, özel olarak da çeviribilimsel akıl yürütmenin sırrını, dahası aradaki, diyesi çeviri konulu ile çeviribilimsel düşünme biçimleri arasındaki yasal ayrımların ve sınırlandırmaların gerekliliğini ortaya koymak olanaklı görünmemektedir. Toplam olgu, katılaşma ile akışkanlaşma, bilim-kuramsal bir terminoloji ile ‘sabit koşulu’ ile ‘değişken beklentisi’ arasındaki etkileşimden/ilişkiden türemektedir¹⁷.

-
- 13 Buradaki kavramda ‘olgusal’ bir şey olarak ‘çeviri’ söz konusu edilmektedir, bilimsel bir olgu tanımı olarak değil. Kısacası, *çeviri* bir *şey* olarak, diyesi “erek metin” adını verdiğimiz nesne olarak çeviri kastedilmektedir. Bu haliyle de ‘çeviri’ kavramı ile ‘metin’ kavramı arasında yakın bir irtibat –doğal olarak– kurulabilir. Nitekim, bir kitap/brosür/konuşma vs. ‘çeviri’ ise, doğal olarak ‘metin’ olarak tezahür eder, çeviriden metni ayırmak da o ölçüde imkansızlaşır. Bir nesnenin (metin) bir çeviri mi değil mi (yani *sadece* metin) olduğu, söz gelimi uzakta bir masada dururken nasıl ayrımlaşır? Tuhaf bir basitlikle söylemek gerekirse: Ancak *yakından incelenince* bir şeyin çeviri mi metin mi olduğu ortaya çıkar. Bu ayırım, kanımca çeviribilimsel düşünüş ortamlarında ilkesel olarak tartışılmasından kaçınılan ve üzeri örtülen önemli bir sırdır hala (bkz. detayları ile Çevrim Kuramı, 2002).
- 14 mi gerçekten? diye kuşkucu veya iyimser, nereden bakıldığına göre değişebilen bir perspektiften bakarak sorabiliriz pekala. Fakat bu soru, felsefi bir düzleme sürükler bizi, yani herkesin kendi kendisini merkezine koyabileceği bir tebliğ dünyasına savrulacağı bir tartışmaya yol açacaktır.
- 15 Kuşkusuz dilbilimsel ve metinbilimsel olarak çoktan kabul görmüş bir bulgudan bahsediliyor burada, fakat dilbilimdeki (denotasyon - konotasyon) ve göstergebilimdeki haliyle (gösteren - gösterilen) olsun, metinbilimdeki haliyle (anlam - içerik) olsun, bu dikotomik gerçeklik, çeviribilimsel nosyon ve akıl yürütmelerde çok başka bir denklem ve düzlemde etkinleşerek işlem değerine kavuşturulması gerekiyor; bunun için de başka bir terminoloji üzerinden “koordinasyon” edilmesi şarttır (bkz. koordinasyon için İşcen, 2002; ayrıca “Koordinatsız bir Bilim olarak Çeviribilim” (2008b)).
- 16 Bkz. dipnot 7.
- 17 Sabit (p) ve değişken (q) kavramlarına dair detayları ile bkz. İşcen, 2002. Burada katılaşma ile akışkanlaşma yasallıkları konusunda bir akıl yürütmeye girilmemektedir, ancak bu konunun da son haddinde belirleyici olduğu unutulmamalıdır; daha somut bir söylemle: Çeviribilimsel olgunun tarifinde her seferinde *akaşan ile katılaşan boyutların karşılıklı etkileşimde* öngörü ve bir yasallık var mı, yoksa her seferinde olgunun bu etkileşimi sabit ve tek midir sorusu, tüm araştırma alanı için son haddinde önem taşımaktadır. Bu soruya dair yanıtlar “Çeviri Olgusu ve Gözlemlenebilir Nesne Sentezi” (2022) adlı çalışmada sunulmuştur; burada sadece şu kadarını belirtmekle yetinelim: Karşılıklı etkileşim, bir anlamda “al gülüm ver gülüm” hesabı ile gerçekleşmektedir; olguda “anlamsal boşluk” genişledikçe, öznelik yükselmekte demektir, dolayısıyla katılaşma oranı daha düşüktür; veya tam aksine, katılaşma (nesnellik) arttıkça, diyesi işaretler “sabitlendikçe” öznelik oranı düşecektir. Bu oransal dağılım üzerinden çeviri olgusunun altı (6) adet kategorisi türemektedir (bkz. detayları ile Çevrim Kuramı, 2002).

Bir tertip düşünelim: Belli bir zemine çakılmış bir çubuk / direk ile ona bağlı bir ip. Bu iki (zeminin *belli* yapısı düşünülünce üç) unsurlu tertipte çubuk kısmı, zeminde sabit olmakla birlikte, materyali, kalınlığı, zemin altındaki derinliği vb. ölçeklerden ötürü yine de asla ve hep aynı şekilde sabit değildir; aynı şekilde, tertibin ip kısmı da ipin kalınlığı / inceliği, uzunluğu / kısalığı; materyali (lastik, halat vs.) gibi ölçeklerle asla aynı şekilde sabit değildir¹⁸. Bu haseple, tasvir düzeyinde olsa da, çeviri olgusunun dikotomik yapısı / özelliği de tarif edilmiş olmaktadır. Daha somut bir ifadeyle: Çeviride nesnel olarak belli bir zeminde, belli bir özellikte belli bir verili dünya (çubuk) ile duruma göre belirlenebilir, durumsal olarak göreceleşen bir uzam (ip) arasında bir ilişki söz konusu olmaktadır, zuhur etmektedir. İp'in çubuk'tan uzayabildiği düzlem, aynı zamanda *mantuksal çevrimsel düzlem*dir, yani çeviribilimsel betimin olanaklı olduğu, buna bağlı olarak da *çeviribilimsel metodolojinin biçimlenebileceği düzlem* olarak düşünülmelidir.

Kalıcı ve gerçekte hayli aleni olması nedeniyle esasen çok bariz, ama çeviribilimsel bir terminoloji ve nosyondan yoksun olması hasebiyle şimdiye kadar çeviri araştırmalarında hiç akla gelmeyen bir soru bu söylenenlere ışık tutabilecektir: Satın alınan bir cep telefonu kutusu içinde bulunan bir kullanım kılavuzu ile ilişkili bir çeviri-odaklı düşünme biçimi (akıl yürütme usulü), hangi bilimsel gerekçelerle söz gelimi Shakespeare adlı bir şahsın “Hamlet” adlı eseri üzerinde etkinleşen çeviri-odaklı düşünme biçimi ve usulünden farklılık gösterebilir? Böyle bir farklılığa yönelik meyil veya talep ne denli çeviribilimsel bazda savunulabilir kısacası? Bilim-kuramsal bir zeminde kalmak koşulunda açıktır ki söz konusu farklılık, ancak akıl yürütmenin üreteceği sonuç üzerinde talep edilebilir, bunun sağlanabilmesinin yolu da söz konusu olan “nesne”ye yönelen akıl yürütmenin usulündeki birlik ve uzlaşıda saklıdır. Hiç kuşku yok ki, ancak kavrayıştaki (metodolojik) birlik anlayışında (sistemliliğin kabulünde) nesnenin özgün durumları ve yapıları belirginlik kazanır; kavrayıştaki çeşitlilik ise doğal olarak çeşitli nesnelere ortaya çıkarır, sonuçlar da göreceleşir; bu ortamda ise sonuçları birbiriyle irtibatlandırma (koordine etme ve sınıflandırma) olanakları ortadan kalkar. Bu haliyle bakıldığında ise, kullanım kılavuzu ile Hamlet arasındaki fark, sadece *ipin esneme payında aranabilir* sonucu çıkmaktadır. Kullanım kılavuzunda çeviribilimsel uzamdaki çevrimsel esneme ölçümünün sonucu (söz gelimi) 1 santim ise, Hamlet örneğinde (tikeline) ip, yani esneme payı yıldızlara kadar uzayabilmektedir, *çekiştirilebilmektedir*. Birinci tikelde nesnellik oranı en yüksek düzeyde iken, diğer tikel örnekte çeviri olgusundaki öznelik payı en yüksek orandadır çünkü¹⁹. Uygulama

18 Çeviri olgusunun üç temel tanımsal niteliğinden “dinamikliği” söz konusu edilmektedir burada. Bkz. en son İşcen, 2022.

19 Yine bir yol ayrımına varmışız gibi duran bu ifadeden, çeviri olgusunun mu yoksa “metin” adını verdiğimiz olgusunun özelliğinden (temel niteliklerinden) mi bahsedilmektedir sorusu çıkmaktadır karşımıza. Başka bir ifadeyle: Olguda saptadığımız bu değişken “öznelik-nesnellik” birleşimi, çeviri olgusuna haiz midir, yoksa metinlerin en genel yapısal niteliği olarak mı kabul edilmelidir? Çok açıktır ki, bu soru, esasen iki ayrı bilimin pratik işleyişindeki karşılıklı etkileşimini, daha geniş planda ise alansal sınırlarının kesişmesini ilgilendirmektedir. Bu sorunun yanıtı, hiç kuşku yok ki, tekil bir makale çalışmasının kapsamını hayli hayli aşmaktadır (bkz. ayrıca İşcen, 2002).

bazında ve gerçeklikte en basit haliyle belirtmek gerekirse: Hamlet’in çevirisinde, her bir (yeni) durumda ve zamanda değişken ağırlıklı olarak çevrim en üst oranda seyrederken, kullanım kılavuzunda sabite yakınlığı nedeniyle *çevrim oranı* (bkz. İşcen, 2002) mümkün merteye düşük kalır, “dil-çifti makası” (bkz. İşcen, 2002) dahi etkin değildir²⁰. Çeviribilimsel olma iddiası taşıyan bir perspektifte can alıcı ve kıskırtıcı, ama aynı zamanda tuhaf bir şekilde ufuk açıcı soru şudur o halde: Kullanım kılavuzunun “yazarı” kimdir²¹?

Bu soruyla muhatap olan bir kimsenin, ‘*bir bakıma*’ haklı olarak başını sallayarak yanıt vermeye bile tenezzül etmeyeceğini düşünebiliriz. Fakat, yanıtı bu denli –en azından *bir bakıma*– açık görünen bir soruyu sormaya mecbur bırakan çeviribilimsel düzlemde metodoloji yönlü bir gerçeklik vardır karşımızda: Çeviribilimsel işlem açısından bir kullanım kılavuzu metninin (çeviribilimsel bazlı) ele alınması, irdelenmesi ve betimlenmesi ile (söz gelimi) Hamlet adlı dram metninin (çeviribilimsel bazlı) ele alınması, irdelenmesi ve betimlenmesi arasında bir ayırım söz konusu edilemez. İkisinin de çeviribilimsel metodolojinin yasallıkları ile sınırlı olarak ele alınması gerekir, aksi takdirde iki farklı nesne, iki farklı gözlem ve dolayısıyla iki farklı disiplinin birbirinden bağımsız işleyişini ve işlemi iddia etmemiz gerekecektir. Bu iddia ise temelsiz, metodolojik olarak epey gevşek ve hatta büsbütün kapalı ve karanlık bir “disiplinlerarasılık” savunusu üzerinden de –son 40 yıldır alanı gereğinden fazla dağıtma pahasına yapıldığı gibi– meşrulaştırmanın sonuçları ortadadır, bu çalışmanın girişinde de en genel hatları ile saydamlaştırılmıştır.

O halde, yine vurguyla belirtmek gerekirse: Çeviribilimsel bir metodolojinin tasarlanması, somutlaştırılarak temellendirilmesi yönünde kullanım kılavuzu ile Hamlet örneklerinin (çeviribilimsel bazlı tikel gözlemin nesnelere) işlemsel olarak tek farkları, ürettikleri sonuçları mıdır diye sormanın tam yeridir burası. Başka bir ifadeyle işlem olarak fark gözetilmeyecek bir çeviribilimsel araştırmada (tikel gözlem), nesnelere arasındaki yapısal farklar (ve bunlara bağlı olarak sonuçlar) dışında herhangi bir fark ve geliş güzel (keyfi) bir işlem iddia edilemez şeklinde mi düşünmemiz gerekiyor? İlk bakışta ve özde öyle görünüyor. Nitekim, kullanım kılavuzu ile Hamlet örneklerinin birbirinden farkı yukarıda belirtilmişti, somut olarak belirtmek gerekirse, birinin “yazarı” var iken, diğeri “yazarı” bulunmamaktadır. Bu da birinci örneğin (Kullanım Kılavuzu) “nesnellik oranı”nın son haddinde yüksek, diğeri (Hamlet) son haddinde düşük; buna bağlı olarak “öznellik” oranı son haddinde düşük (sıfıra yakın) kullanım kılavuzu

20 Bunun da çok bariz ve çarpıcı bir kanıtı vardır: Kullanım kılavuzlarında “*kaynak dil*” nedir diye sorduğumuzda, esasen bir KM belirlemede sorun yaşamaktayız, zira kullanım kılavuzları (normal şartlarda) çok-dilli metinlerdir, mesela en azından TR/EN/D/CH/FR/RUS/SP gibi yaygın dillerden hepsi vardır, hepsi de, bir birliklilik içinde KM’yi *toplama ve tümel bir şey olarak* teşkil etmektedir, kısacası esasen bir “erek dil” gerçekliği yoktur. Bu durumda KM = EM (eşittir) ölçümü ve sonucu ortaya çıkmaktadır ki, çevrim oranı hemen hemen yok demektir bu (eşleşme kategorisi), pratikte de çevrim oranı olmayan bir nesnenin çevirisi de söz konusu edilemeyecektir. Çeviribilimsel bazda son haddinde aşılabilir sorunları barındırmalarına rağmen KM ve EM kavramları burada sadece konuyu aydınlatma adına geçici bir minvalde kullanılmıştır (KM sorununa dair bkz. İşcen, 2017).

21 Kullanım kılavuzu gibi bir tikel örneğin oluşturduğu çeviri olgusu denklemde, demek ki, nesnellik oranı çok yüksek, öznellik oranı çok düşük bir kategori ile karşı karşıyayız. Bunun çeviribilimsel alanın metodolojik sistematiği açısından sonuçları için bkz. ilerideki tartışma bölümünde.

örneğine karşı örnek olarak Hamlet'in son haddinde yüksek bir öznellik oranına sahip olduğunu bulgulamak zorundayız. Bu haseple de kullanım kılavuzuna dönük çeviribilimsel işlemde son haddinde genel (homojen), az sayıda ve “eşleşen” sonuçlar (betimsel dolgu materyali) üretilebilirken, Hamlet örneğinde detaylanan (spesifik), sonsuz sayıda ve her bir durumda “özgü” (bkz. 6. Kategori “özgüleşme” kavramı için İşcen, 2002) sonuçlar ortaya çıkarılacaktır.

Bu gerçeklik durumu, tasarımsal bir talep olarak görülebilir ilk bakışta, ancak çeviri ile ilgili “düşünme” ve en genel anlamda “akıl yürütme”lerin tarihine ve gelişimine dikkatle eğilince, örneklerin bir kısmında çeviribilimsel aklın işleyişinde “genelleyici” (sabitleyici, yapısalıcı) bir dinamiklik söz konusu iken, diğer kısmında ise “genişleyici” (değişkenleştirici, işlevselci) bir dinamikliğin işletildiği; bu iki dinamikliğin ise –alandaki uygulamalarda asla bütünleştirici bir şekilde olmasa da– etkileşimsel bir ilişkiye sahip olduğu; belli örneklere göre ayırıştırıcı bir minvalde tezahür ettiği çok rahatlıkla görülebilmektedir²². Daha sade, alanda da çok yaygın bir söylem ve anlatımla belirtmek gerekirse: Çeviri ile ilgili “kuramsallaştırma” yönelimi, “yazarı” (öznesi) belirgin örneklerde (“edebi metinler” söz gelimi) çok daha yoğun bir şekilde “kısmi açılı” ve değişken odaklı olabiliyorken, yazarı belirsizleşen ve hatta ortadan kalkan “teknik” (yapı bakımından standartlaşan) örneklerde (kullanım kılavuzu vb.) kuramsallaşma çok daha standart ve sorunsuz (genelleyiciliği destekleyici) şekilde ve oranda oluşturulabilmektedir. Aslında bunun nedeni çok basit, net ve doğaldır, aynı zamanda çeviribilimsel olgunun doğasına uygun bir durumdur: Çeviri olgusu, dikotomik, dinamik ve kompleks niteliklerine sahip olarak (bkz. İşcen, 2022), görgül boyuttaki örneklerinde bu üç özelliğinin karşılıklı etkileşimine bağlı olarak esneyip genişleyebilmektedir, diyesi çeviri olgusu örnekleri kompleks, dinamik ve dikotomik yapısı açısından *en az ölçekten en çok ölçüğe doğru hacim kazanabilmekte*, yükselebilmektedir. Kompleks yapısı nispeten düşük örneklerde, daha az dinamik ve dikotomik boyutunda daha güçsüz (etkin), kompleks yapısı genişleyip yükseldikçe dikotomik ve dinamik oranları da göreceli olarak belirginleşip görünür (gözlemlenebilir) hale gelmektedir. Bir benzetme yoluyla söylemek gerekirse: Çeviribilimsel metodoloji bir *yelpaze* gibidir, olgunun temel niteliklerinde bir artış gözlemlendikçe, yelpaze doğal olarak açılmaktadır; diyesi % 0

22 Esasen alandaki “kaynak odaklılık” ve “erek odaklılık” görünümü, epey yanıltıcı bir karşıtlıklı denklemde kullanım bulan kavramsallaşmalara bağlı olarak “İşlevselci Çeviri Kuramı” (bkz. Stolze, 2001) çeviri tarihi çalışmalarında “geleneksel çeviribilimsel dönem”in karşısında bir antitez olarak öne sürülür. Başka bir ifadeyle: Çeviri konulu araştırmaların bir bütün olarak çeviri-tarihsel düzlemde (kaynak ve eşdeğerlik odaklı bakan) yapısalıcı addedilen ilk dönemin karşısında (iletişimi ve kültürü önceleyen) işlevselci “modern Çeviribilim”in (bkz. “Modern Çeviribilim” kavramı için Zybatow 2010 ve Gentzler 1993, “Contemporary Translation Theories”) konumlandırıldığı, sıkça karşılaşılan bir durumdur.

(sıfır) hacimden % 100 betimsel hacme açılabilir²³. Aynı şekilde “akordeon” benzetmesi de bu minvalde epey anlamlı ve çeviribilimsel metodolojiyi anlatma/betimleme açısından elverişli görünmektedir. Akordeonun çalışması için (ses üretmesi için) açılması gerekir ve bu açma (kapama) hareketi sürdükçe ses üretimi de devam edebilmektedir. Aksine, akordeon açılmadığı sürece ses üretimi de olanaksızdır, diyesi çeviribilimsel betimleme uzamı (veya düzlemi, ayrıca subordinatif araştırma için bkz. İşcen, 2002) kadük kalacak, açılmayacaktır.

2.2 Çeviribilimsel Metodolojinin Sınırları ve Özgünlüğü

Çeviri olgusu, yukarıda (ve ayrıca İşcen, 2022) bahsi edilen üç temel niteliğine (kompleks, dikotomik ve dinamik yapısı) bağlı olarak betimsel bir uzam açmaktadır. Bu uzam, çeviribilimsel metodolojinin biçimlenip örgülediği düzlemdir aynı zamanda. Betimleme, bildiği üzere, tikel örnekleri hedef almakta²⁴; bunların gözlemlerinin sonuçlarını tariflerde (ya bir önermeyi/hipotezi kanıtlayıcı, ya da örnekleri sınıflandırıcı mahiyette) sabitleme (terimleştirme) işlemidir. Tikel örneklerin bu anlamda mutlak surette “model örnekler” olarak kabul edilmesi şartı aranır, “doğa”daki haliyle bir gözlemin hedefi olarak değil kısacası. Doğadaki (gerçeklikteki) sonsuz sayıdaki örnekleri (şeyleri) herhangi bir soyutlamaya tabi tutmadan, diyesi bir “nesne” haline yükseltmeden yapılacak gözlemlerin sonuçları doğal olarak karmaşık, gelişigüzel ve keyfi olarak tezahür edecektir. Bu verili bilim-kuramsal şartlar ve ilkeler ışığında o halde çok şartıcı bir sonuç olarak çeviribilimsel araştırmanın hedefinin asla “çeviriler” olamayacağını belirtmek zorunda kalıyoruz (bkz. detaylar için İşcen, 2022). Daha somut, net ve aynı zamanda çarpıcı bir ifadeyle: Çeviribilim, “çeviriler” ile ilişkili bir araştırma alanı değildir²⁵. Çeviri odaklı çalışmaların yığıldığı ‘*alansızlık*’ sınırları²⁶ içinde şartıcı, kışkırtıcı ve tuhaf kaçan bu saptamanın, asıl başka bilimlerde analogi denklemine gayet doğal kabul edilmesinin,

23 Konunun detaylarını burada ayrıca irdelemek bu çalışmanın kapsamını epey aşacağından şu kısa belirteçle yetinmek zorundayız: Aslında çeviribilimsel araştırma içinde ‘nesne’ gözlemlenebilirlik durumuna ancak % 0,1 < % 99,9 arasında geçebilmektedir. % 0 durumu, salt eşya durumuna işaret ederken, % 100 durumunda “sanat eseri” (söz gelimi tablo) ile karşı karşıya kalınmaktadır. Başka bir ifadeyle ne “sabit”, kendi başına bir şey olarak, ne de “değişken”, yine kendi başına bir şey olarak çeviribilimsel araştırma dizgesinin kapsam alanı içine girmemektedir, ancak ikisinin ilişkisi üzerinden bir çeviribilimsel akıl yürütme başlatılabilmektedir (bkz. detayları ile İşcen, 2002 ve 2008a). Bu durum, yani ne sabit’in, ne de “değişken”in, kendi başına bir mefhum olarak çeviribilimsel algıya dahil olamayacağı gerçeği, başlı başına özerk bir Çeviribilim alanı açısından hem anahtar hem kilit işlevi taşımaktadır (bkz. detayları ile İşcen 2002, 2008a).

24 Bkz. detaylı olarak “subordinasyon” ilkesi için İşcen, 2002.

25 ‘Çevirileri araştırılan alan peki nedir diye?’ sorulabilir bu durumda. Söz gelimi Holmes’un tabiri ile “çeviri araştırmaları” mıdır? Çevirileri, üstelik sonsuz sayı ve değişkeni bakımından bıkırtıcı bir şekilde dağınık ve dizge beklentisinden kendini adeta büsbütün muaf sayarak hedef alan, kendine konu edinen çalışmaların, Çeviribilim’i veya en azından böyle bir bilim alanının temellerine yönelik bir uzlaşmayı dahi 70 yıl içinde oluşturamamış olması, esasen Çeviribilim’in çeviriler ile ilgili bir alan olmadığını kanıtlayacak netlikte bir gerçekliktir. Bu bakımdan belki de yine çok tuhaf kaçacak bir saptamada bulunmak zorundayız: *Çeviribilim, alan literatürünün de rahatlıkla ortaya koyabileceği üzere, Çeviribilim’den başka her şey olabilmektedir*, bir tek Çeviribilim olma konusundaki kayıtsızlığı ile bir yanıyla övünmekte, bir yanıyla da hayıflanmaktadır.

26 “Alanın sınırlarının artık ihlal edildiği” (Echeverri, 2017) bir gerçeklik durumunda alan idraki ve bilincinin de ortadan kalktığı, dolayısıyla “alansızlık” gibi bir tuhaf durumla karşı karşıya kaldığımızı betimleyecek daha isabetli bir sözcük ne yazık ki yok.

şaşırtıcı olmaması insanı düşündürebilmektedir; nitekim söz gelimi biyolojinin *çiçek, ağaç, fil, aslan, böcek* veya *insanlarla* vs. ilişkili bir alan olmadığı; veya yine söz gelimi sosyolojinin *insanların bir araya gelip kalabalıklar oluşturması* ile ilişkili bir bilim alanı olmadığı; sayısız başka analogi içinden son olarak dilbilimin *konusan ve yazan insanlarla* ilişkili bir bilim dalı olmadığı, olamayacağı gerçeği bizi şaşırtmamaktadır da Çeviribilim'in yapılmış, yapılacak ve yapılması beklenen çeviriler ile ilişkili bir bilim dalı olmadığı, olamayacağı gerçeği neden bizi sarsmaktadır diye sormak, yerindedir²⁷. Sarsıcı bir tanımlama olmasının dışında bu saptama daha ziyade çeviri ile ilgili bilimsel nitelikli bir akıl yürütmenin yasallığını, diyesi metodolojisini sorgulamaya davet niteliğindedir. Çalışmanın şimdiye kadarki kapsamı ve tartışma verileri, böyle bir davetin icap ettiği kavramsallaşma ve temelini oluşturma yönündeydi, bundan sonra doğrudan çıkarımlar ve sonuçlar üzerinde öne sürüm ve fikirler söz konusu edilecektir.

“Çeviri” kavramı ve ifadesi, son haddinde sorunlu bir kavram olarak, özellikle bilimsel bir nosyon çerçevesi ve kabulü altına girmesiyle bilişsel bir ikilemi ortaya çıkarmakta, 70 yıllık “çeviribilimsel” ifadesi veya iddiası altında biriken araştırmaların da pekala kanıtlayabildiği üzere çok-anlamlılığı ve gelişigüzel kullanımı sayesinde köklü ve aşılmaz çıkmazlara yol açmaktadır. Belli dillerde bu kavram yerine, daha bir üst kavram olduğu iddiasıyla, adeta alternatifler diye önerilen kavramsallaşmaların kafa karışıklığını gidereceği umudunu karşılayacağı yerine sorunları daha da derinleştirmiş, hüsrana ve hayal kırıklıklarını pekiştirmiştir²⁸. Bu haliyle, diyesi bilimsel bir tanım düzlemine soyutlanmadan, düz anlamıyla “çeviri” kavramı, esasen bir ‘kavram’ olmaktan çok sade bir ‘sözcük’ olarak gözlemlenebilirliği konusunda sayısız yol ve usulü de zorunlu kılacaktır. “Çeviri”yi gözlemlemedeki bu (doğal olarak meşru) keyfi ve gelişigüzel usul ve “yöntemlerin” birbiriyle sürekli çelişme göstermesi de yine pekala meşru ve doğaldır; ancak bunun ne denli bilimsel dizge içinde bir meşruiyet olduğu, kuşkuludur. ‘Alan’da²⁹ ‘çeviri’nin bir alt veya üst tanımla ayrıca (çoğunlukla edimsel gerçekliği bakımından

27 Bkz. detaylı olarak İşcen, 2022; “şeyi” bir nesne haline soyutlama işleminin bir bilim dalının temelini teşkil eden bir ilke olduğu; bundan kaçınmanın söz konusu bilim dalını sınırsızlıklar arasında savuracağı sonucunu beraberinde getireceği; bu işlemin, diyesi olgu tanımına dönük işlemin geciktirilmesinin Çeviribilim örneğinde olduğu gibi 70 yıllık bıkırtıcı bir itiş kakış ortamına hizmet ettiği düşüncesi, aynı zamanda Çevrim Kuramı'nın giriş cümlesinde de ifade bulunmaktadır: “Çeviri etkinliği ile genel anlamda çeviri konusunda düşünme’yi birbirinden ayırmadan oluşturulacak önermeler, bakış açısını (çeviri) bilimsel bir katmana taşımayacaktır” (2002:25).

28 2000 yılından itibaren gitgide su yüzüne çıkacak şekilde yaygınlık kazanan “alan tartışması” ile ilgili yayınların bir toplam külliyat olarak söz konusu “yeni yaklaşımlar” furyası ve bunu takip eden günü birlik talep edilen “dönüşümler”, bir önceki talep ve iddialara yönelik hayal kırıklığını değil de, başka neyi ifade ediyor olabilir? Bkz. detayları ile en son “...confusion, hesitation, and frustration...” (L. v. Doorslaer, 2019: 229). Kaynak bilgisi ve alıntılama dikkati için Nilay Avcı'ya teşekkür ederim.

29 Bkz. önlere “alansızlık” kavramına yönelik. Burada “alan” kavramı söz konusu “çeviri konulu akıl yürütmelerin” ne denli bir alan oluşturup oluşturmadığına dair belirsizliği vurgulamak için tırnak içine alınmıştır.

ele alınarak) açıklandığı³⁰ gerçeğine bağlı olarak da sorunun çözülmediği, farklı disiplinlerin çeviri üzerine “egemenlik çabalarının” (bkz. “egemenlik çabaları” kavramı için Hueber, 1997) bir tezahürü olarak karmaşayı (bkz. Snell-Hornby, 1999) daha da belirginleştirdiğini hatırlamak gerekir. O halde, tekrar vurgulamakta sakınca yoktur: Çeviribilim, çevirileri gözlemleme (bkz. ayrıca İşcen, 2022). Zaten ‘çeviri’ler bilimsel bir düzlem ve dizge içinde gözlemlenebilir, dolayısıyla bilimsel bir betimde sonuçlandırılabilir bir kavramı ima etmemektedir.

Bu noktada, çeviribilimsel metodolojinin sınırları saydamlığa erişebilmektedir: Çeviribilimsel betim, önlere tanımlandığı üzere, çeviri olgusunun temel niteliklerine (kompleks, dikotomik, dinamik nitelikler) bağlı olarak “nesne”de tezahüre ulaşan nesnellik-öznellik birleşimi ve ona bağlı olarak kategorilerinde aranmalıdır. Çeviribilimsel araştırmanın temeli (gözlem sistematığı, betimsel uzam), bir çeviri nesnesinde (dikotomik, dinamik, kompleks olguda) *nesnellik ve/veya öznellik oranına göre altı farklı çeviri kategorisini*³¹ tanımlamak ve kanıtlamakla yükümlü ve sınırlıdır. Bu işlemin kapsamı ve düzleminin adı, betimsel (deskriptif) evre olarak tanımlanmıştır (Bkz. İşcen, 2002 ve 2008a). Esasen “anlamsal boşluğun” hacmine göre şekillenen (bkz. “anlamsal boşluk” için İşcen, 2022) bu betimsel evre, altı farklı çevrimsel orana göre sınıflandırılmakta, tüm tikel örnekleri ile sistematik bir gözlemin hedefi olabilmektedir. Daha somut bir ifadeyle:

Kendi başına gözlemlenebilir oluştan uzak ve en genel anlamda soyut bir koyut olan çeviri olgusunun, bir araştırma hedefi olarak bir nesne (model örnek, tikel durum) halini alması, dikotomik, dinamik ve kompleks mefhum (kavramaya haiz) boyutuyla o nesnellik ve/veya öznellik oranlarının belirlenmesi (çeviri durumunun saptanması) üzerinden gerçekleşmekte; betim de buna (nesnellik-öznellik ilişkisine) göre genişlemekte, genişledikçe, toplamda altı adetle sınırlı olmak üzere bir üst kategoriye (çevrimsel düzleme) yükselmektedir. Bu minvalde, “Kullanım kılavuzu” adıyla anılan “şey”in çeviribilimsel düzleme indirgenmesi (veya ‘nesne’ düzeyine yükseltilmesi), nesnellik oranının çok yüksek olmasına bağlı olarak dikotomik, dinamik ve kompleks nitelikleri belirgin bir büzüşme (dar, az, kıt vs.) eğilimi göstermekte; sonuç olarak da bu nesneye bağlı çeviribilimsel betimin, en genel, sabit, kesin ve az verili olacağı, bu anlamda da birinci kategoriye (eşleşme) tekabül edeceği; tam aksi yönde, diyesi altıncı kategoriye (özüleşme) tekabül eden bir örnek olarak Hamlet’in, öznellik oranının yüksekliğine bağlı olarak betimsel uzamın da dikotomik, dinamik ve kompleks boyutları ile durumdan duruma (diyakronik ve/veya senkronik etkileşime) bağlı olarak genişleyebileceği, verisel olarak çoğalacağı, çevrimsel dinamikliğin de buna bağlı olarak sonsuzca işleyebileceği, somut betimlerle kanıtlanabilmektedir. Buna koşut olarak denebilir ki, anlamsal boşluk genişledikçe,

30 Bkz. konuya dair detayları ile Chesterman, A. & Arrojo, R. (2000). Çevirinin anılan çalışmada çarpıcı şekilde ortaya konduğu gibi bu kadar çeşitli üst perdelere birbirleriyle ilgisiz, hatta çelişik ‘açıklamalar’ veya ‘tariflere’ yol açması, çoğunlukla çevirinin çok-boyutluluğu (ve ima edilen göreceliği) ile ilişkilendirilse de, esasen yukarıda dile getirilen durumun doğal sonucudur, kısacası: Çeviriyi bilimsel bir zeminde olgu ve nesne düzlemine soyutlamadan, salt edimsel gerçekliği bakımından ele almak, ona dair bu türden gözlemsiz, denetimsiz, sınanabilirlikten uzak (yani metodoloji kaygısından büsbütün bağımsız) genel söylemleri ve tarifleri zorunlu kılacaktır. (Kaynak bilgisi için Nilay Avcı’ya teşekkür ederim).

31 Bkz. altı farklı çevrimsel kategori için detaylarıyla İşcen, 2002 ve 2008a.

öznellik oranı yükselmekte; çevrimsel olarak bir üst kategoriye geçiş gerçekleşmektedir. Anlamsal boşluk dar olan örnek çeviri nesnelere, nesnellik oranı mümkün mertebe yüksektir. O halde çeviri nesnesindeki “anlamsal boşluk” kavramı (nesnellik-öznellik dağılımına dair ölçek), çeviribilimsel araştırmada (deskriptif evrede) metodolojik dizgeyi belirleyen temel bir aksiyom işlevini taşımaktadır³².

3. Sonuç

Çeviribilimsel nitelikli sayılabilecek (özerk) bir araştırma alanı, tüm diğer bilimlerde bilimsel pratiğin dizgeli birikimi sayesinde geçerliliği kabul gören temel yasallıklara uygun ve uyumlu bir işleyiş ve güvenilir bir üretkenliğe erişecekse, bunun başlıca koşulu, olgu tanımına (bkz. İşcen, 2022) bağlı olarak araştırma nesnesinin (nesne durumlarının) belirlenmesi; belirlenmiş (uzlaşıya dönüşmüş) nesne durumlarının net ve açık bir metodoloji üzerinden işlenmesidir. Metodolojinin kendisi, uzlaşıya ve yasallığa dönüşene kadar model örneklerin gözlemleri üzerinden sınamaya tabi tutulur. Başka bir deyişle: Gözlemlerin hedefi, ilkin ve birinci derecede *nesneye dair sonuçlar üretmek değil, gözlem sistematığının (metodolojinin) sınanması (doğrulama/yanlışlama) ve pekiştirilmesi (kanıtlanması) yönündedir*. Gerçek dünyada tezahür eden, edecek veya etmesi talep edilen ‘çeviri’ler hakkında, her türlü usulde, yöntemle ve açıdan yargılarda bulunmak, bu haseple çeviribilimsel nitelikli sayılabilecek bir araştırma alanı *dışında* pekala meşru bir akıl yürütme işidir. Bu nedenle, çeviribilimsel nitelikli araştırma alanı, diyesi bir bilim disiplini olarak Çeviribilim, bu niteliğe sahip olmayan çeviri konulu söylemlerin toplandığı ‘alan’ dan, metodoloji konusundaki güvenirliliği, saydamlığı ve ciddiyeti sayesinde ayrılmaktadır.

Çeviribilimsel metodolojinin temeli, araştırma nesnesinde “nesnellik-öznellik” oranlarının tanımlanması ve belirlenmesine bağlı olarak sınırlılığa kavuşur, belirginleşir. Çeviri olguları, yanlışlıkla “metin”ler üzerinden tanımlanırken, çeviribilimsel olgu, doğrudan bu iki oluşturucu unsurunun (komponent) karşılıklı ilişkisinin tezahürüdür. Bu anlamda çeviri olgusu, altı farklı kategoride sınıflandırılabilir tikel örneklerde somutlaşabilmekte, gözlemlenebilir duruma gelebilmektedir. Çeviri olgusunda bu bakımdan gözlem sonuçları (öznellik oranı arttıkça) genişleyebilmekte veya (nesnellik oranı arttıkça) büzülmemektedir. Anlamsal boşluk durumu (geniş - dar), öznellik ve nesnellik oranlarını göstermesi bakımından, çeviribilimsel metodolojinin en önemli aksiyomu olarak işlevselleşir.

32 Bir metodolojinin temel enstrümanları arasında bulunduğu üzere “aksiyom” durumu sayılmaktadır. Aksiyomatik envanteri belirlemeden ve bir uzlaşı olarak ortaya çıkarmadan, bir bilimin metodolojisinin belirginleşmesi ve çeşitli örnek araştırmalar boyunca sınanması, olanaklı değildir. Çeviribilimsel metodoloji açısından “anlamsal boşluk” bir, evet çok temel ve belirleyen aksiyomdur, fakat tek ve salt olarak da kabul edilmemelidir. Bu çalışmada çeviribilimsel nitelikli sayılabilecek tüm metodolojik yasallıkları ortaya koymak gibi hedef bulunmamaktadır; kasıt ve amaç, konuyu gündeme getirmek, olası tartışma öbeklerini belli bir kavram bütünlüğü içinde öneri olarak ilgililerin dikkatine sunmaktır. Bu türden önerilerin özelliği ve aynı zamanda faydası da, tartışılır olması ile birlikte, tartışma içinde daha temelli düşünce ve öneriler tarafından çürütülmesi durumunda dahi, alana ve tartışmaya yarar sağlamasıdır; kısacası: Wittgenstein’in “Hakikatin en güçlü kanıtı yanlışlıklardır” şeklindeki düsturuna sadakatle önerileri dikkatle irdelemek, her hâlükârda alansal tartışmayı bir adım ileri taşıyacaktır. Bkz. ayrıca “aksiyom sistemleri” kavramı için Essler (1971).

Tüm bu soyut önermelerin, “çeviri kuramı” gibi epey yanıltıcı ve temelsiz kavramsallaşmalar yerine, çeviri hakkında dizgeli / dizgesiz fark etmez, hepten akıl yürütmenin en dolaysız karşılığının, olası tüm çeviri örneklerinde de şekil aldığını, somutlaşıp saydamlık kazandığı gerçeği, çeviribilimsel düzlemde gizemini hala koruyan bir mefhum olarak insanı şaşırtmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Abbott, A. (2001). *Chaos of Disciplines*. Chicago, London: The University of Chicago Press. ISBN: 9780226001012.
- Avcı, N. & İşcen, İ. (2021). History of the Turkish Republic as translation historical contra-dynamics. F. Yücel & M. T. Öncü (Ed.) *Zur Geschichte der Übersetzung in der Türkei Themen und Perspektiven. Germanistik in der Türkei - Band 17* içinde. (s. 83-99). Logos Verlag: Berlin. ISBN: 978-3-8325-5426-2.
- Blumczynski, P. & Hassani, G. (2019). Towards a meta-theoretical model for translation. A multidimensional approach. *Target*. 1-25. DOI: 10.1075/target.17031.blu.
- Chesterman, A. & Arrojo, R. (2000). Shared ground in translation studies. *Targed*. 12(1), 151-160. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Chesterman, A. (2017). *Reflections on Translation Theory. Selected Papers 1993-2014*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. ISSN: 0929-7316.
- Chesterman, A. (2019). Moving conceptual boundaries: So what? H. V. Dam, M. N. Brøgger & K. K. Zethsen (Ed.). *Moving Boundaries in Translation Studies* içinde (s. 12-25). London, New York: Routledge.
- Echeverri, A. (2017). About maps, versions and translations of translation studies: A look into the metaturn of translatology. *Perspectives*. 25(4), 521-539.
- Essler, W. K. (1971). *Wissenschaftstheorie II. Theorie und Erfahrung*. Freiburg/München: Verlag Karl Alber (Kolleg Philosophie).
- Gentzler, E. (1993). *Contemporary Translation Theories*. Routledge.
- Gentzler, E. (2014). Translation studies: Pre-discipline, discipline, interdiscipline, and post-discipline. *International Journal of Society, Culture & Language*. 2(2), 13-24.
- Goethe, J. W. (1808/1832). *Faust. Eine Tragödie*. Tübingen: Cotta.
- Holmes, J. S. (1988). The name and nature of translation studies. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies* içinde (s. 66-81). Amsterdam: Rodopi.
- Hueber, D. (1997). Mögliche Welten für die Übersetzungswissenschaft H. Drescher (Ed.) *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen – Interkulturalität* içinde. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- İşcen, İ. (2002). *Çevrim Kuramı: Çeviribilim'in Temelleri Üzerine*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. ISBN: 975 347 496 2.

- İşcen, İ. (2008a). *Transformation und übersetzungswissenschaftliche Forschung. Zu den Grundproblemen der Übersetzungswissenschaft*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- İşcen, İ. (2008b). Koordinatsız bir bilim olarak çeviribilim. *Uluslararası Çeviribilim Konferansı Bildirileri. Çeviribilimde Yeni Ufuklar* içinde (s. 427-436). 11-12 Mayıs 2006, Ankara: Hacettepe.
- İşcen, İ. (2010). Çeviribilim içinde söylem ve çeviribilimsel gerçeklik. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. Sayı 20, 1-16.
- İşcen, İ. (2017). Das Problem translationswissenschaftlicher Terminologie – Was ist und zu welchem Zweck dient der AT?. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. Sayı 23, 23-36.
- İşcen, İ. (2022). Çeviri olgusu ve gözlemlenebilir nesne sentezi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(2), 30-39. DOI: 10.55044/meusbd.1072610.
- Kant, İ. (1911-1934). *Kants gesammelte Schriften. AA XX, Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft*. Berlin: Akademie-Ausgabe.
- Popper, K. R. (2007). *Logik der Forschung*. V. H. Keuth (Ed). Berlin: Akademie Verlag.
- Salevsky, H. (2009). *Aspekte der Translation*. I. Müller (Ed.). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Schopenhauer, A. (1977). *Die Welt als Wille und Vorstellung I - Erster Teilband*. Zürich: Diogenes.
- Snell-Hornby, M. (Ed.) (1994). *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*, 2. Auflage. Tübingen - Basel: Francke Verlag.
- Snell-Hornby, M (2008). Translationswissenschaft in Wendezeiten. Ausgewählte Beiträge zwischen 1989 und 2007. M. Kadrić & J. F. Schopp (Ed.). Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- Van Doorslaer, L (2019). Bound to expand. The paradigm of change in translation studies. H. Dam, M. Brøgger & K. Zethsen (Ed.) *Moving Boundaries in Translation Studies* içinde (s. 220 – 230). Routledge.
- Van Doorslaer, L. (2020). Translation studies: What's in a name? *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*. 7(2), 139-150. DOI: 10.1080/23306343.2020.1824761.
- Wilss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Stuttgart: Ernst Klett.
- Wilss, W. (2000). Interdisziplinarität: ein neues übersetzungswissenschaftliches Paradigma? P. A. Schmitt (Ed). *Paradigmenwechsel in der Translation: Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag* içinde. (s. 265 - 279). Tübingen: Stauffenburg.
- Wittgenstein, L. (1984). *Werkausgabe in 8 Bänden*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Zima, P. V. (2004). *Was ist Theorie?* Tübingen - Basel: A. Francke Verlag (UTB).
- Zybatow, L. N. (2004). Methodologie der Translationswissenschaft und Methoden der Translation. *Translation Theory and Methodology, Abstracts*. EU High Level Scientific Conference Series on Text and Translation içinde (s. 133-143). 6-8 Mayıs 2004, Saarbrücken.
- Zybatow, L. N. (2006). Translationswissenschaft: Gegenstand - Methodologie - Theoriebildung. C. Heine, K. Schubert & H. Gerzymisch-Arbogast (Ed.). *Text and Translation. Theory and Methodology of Translation* içinde (s.149-172) Tübingen: Narr.
- Zybatow, L. N. (2010). *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI*. Bern–Berlin-Bruxelles-Frankfurt a.M.–New York-Oxford-Wien: Peter Lang. ISBN:978-3-631-58641-9.

